

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱՆ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ**

**ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ**

*Հետազոտության թեման՝ «Ինտեգրված ուսուցման
անհրաժեշտությունը տվյալ առարկայի դասավանդման
գործընթացում»*

Առարկան՝ աշխարհագրություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Նորա Քարամյան Վարդանի

*Ուսումնական հաստատություն՝ Երևանի Հոհ. Ծիրազի անվան
թիվ 169 հիմնական դպրոց*

Երևան 2022

Բովանդակություն

1. Ներածություն.....	3
2. Բուն աշխատանքի թեման.....	5
3. Դասի պլան	13
4. Եզրակացություն.....	15
5. Գրականության ցանկ.....	16

Ներածություն

Միասնացված(ինտեգրված) դասերը հանրային կրթության ձևերից մեկն է: Այն իրականացնելու համար պահանջվում են նախապատրաստական լուրջ ջանքեր, սակայն փորձը ցույց է տվել, որ այդ դասերի արդյունավետությունը բավականին բարձր է: Հիմնականում երկու փոխկապակցված առարկաների դասի ընթացքում ունենում ենք աշխատող, ներդաշնակ սովորողներ:

«Միասնացված» (ինտեգրում) բառը նկատի ունենք տարբեր առարկաների, ուսումնական նյութերի մեջ մի ամբողջություն՝ փոխադարձ իրար լրացնող՝ և՛ իմաստով, և՛ ձևով: Այն չափազանց գրավիչ ձև է սովորողների համար, սովորողին տալիս է լիարժեք պատկերացում նյութի վերաբերյալ: Դա երկու նյութի խաչմերուկ է, որին հետևում է վերելքը, ապա՝ գագաթը՝ նպատակային դասը: Այս երկու դաշնակից սուբյեկտների ներկայացումը տարբեր փուլերում հաջողությամբ է ավարտվում:

Ինտեգրացված դասերը հզոր խթան են հանդիսանում սովորողի հոգեկան գործունեությունում: Սովորողները սկսում են վերլուծել, համեմատել, որոնել երկու օբյեկտների ու երևույթների միջև կապը: Այն հոգնածությունը, ձանձրույթը, որը սովորողների մոտ նկատվում է միանման դասից, վերանում է, այս դեպքում դասը առաջացնում է հետաքրքրություն, աշխույժ:

Միասնացված (ինտեգրված) դասերը հաճախ ուղեկցվում են բացահայտումներով ու հայտնագործություններով, առաջ է գալիս ստեղծականությունը, հետազոտական աշխատանքը:

Բացի վերը նշվածից, այս տեսակ դասերը ստեղծագործ ուսուցչին հնարավորություն են տալիս հասնել նոր մակարդակի, բացահայտել իր համար տեղեկություններ, մտնել նոր փուլ, իսկ սովորողին՝ զարգացնել ստեղծագործական մտածողությունը, ինքնակրթվելու հնարավորություն ստեղծել: Ընդ որում, ուսումնական նյութերը պետք է լինեն մատչելի, ոչ

ծանրաբեռնված, դասարանում ուսումնական գործընթացը պետք է համապատասխանի սահմանային ծավալին: Սովորողը պետք է ստանա այնքան տեղեկություն, որ չխճճվի նյութերում:

Միասնացված (ինտեգրված) դասը սովորաբար նախապես պլանավորվում է: Դա անհրաժեշտ է և համապատասխանում է ուսումնական ծրագրին, պատրաստակամություն է այլընտրանքային դասի: Հաճախ դրանք դասեր են՝ միասնացված (ինտեգրված) ըստ թեմայի ընդհանրացումների և գիտելիքների ամրապնդման:

Միջնակարգ կրթության ժամանակակից կողմնորոշումը սերտորեն կապված է համակարգչային և ժամանակից տեխնոլոգիաներին: Այնպես որ, դասերը, միանշանակ, ինտեգրված են համակարգչային գիտությանը, որով ամրապնդում են նոր գիտելիքները անհատական համակարգչային ուսուցման համար: Ժամանակակից սովորողները մեծ հաճույքով են աշխատում համակարգչով, որն էլ դասը դարձնում է ավելի հետաքրքրաշարժ:

Արդյունավետ դասերը նաև լեզվական կողմնորոշում են, որոնք սովորաբար ունեն համեմատական բնույթ, օրինակ, որոշակի առումով, հայերենի քերականություն և օտար լեզու:

Նախապատրաստությունը սկսվում է դասի մանրամասն պլանը կազմելով: Փուլ առ փուլ, քայլ առ քայլ ընթանում է դասը: Յուրաքանչյուր փուլ ցույց է տալիս՝ ինչպես ճիշտ օգտագործել ժամանակը: Պետք է կանխատեսել նաև բոլոր հնարավոր ընդհատումները՝ կապված տեսողական և բաժանվող նյութերի, սարքավորումների և քարտերի մուլտիմեդիայի ուստայնում: Բայց քանի որ աշխատում է երկու դասավանդող, նույնիսկ, եթե ինչ-որ պահի առաջատար դեր խաղացել է նրանցից մեկը, երկրորդը չպետք է նստի ստվերում. նա ևս պետք է ակտիվ լինի՝ վերահսկի սովորողների աշխատանքը, օգնի կամ պատրաստվի հաջորդ փուլին: Դասի վերջում

բոլոր սովորողները պետք է ինքնուրույն բացահայտեն այդ միջառարկայական կապը, նպատակը:

Այսօրվա դպրոցում ուսուցումը կազմակերպվում է առանձին առարկաներից ծրագրային գիտելիքների հաղորդման եղանակով, ինչը առանձին առարկաներից տրվող գիտելիքների ամբողջությունն չէ, հետևաբար աշխարհի մասին տալիս է մասնատված, ոչ ամբողջական պատկերացում: Համաաշխարհային մանկավարժական միտքը վկայում է, որ ուսուցման այս ձևը արդյունավետ չէ, և իբրև խնդրի լուծման ելք՝ առաջադրում է ինտեգրված ուսուցումը, որը միասնական մոտեցում է ցուցաբերում երևույթի ընկալմանը, գիտակցմանն ու յուրացմանը: Ինտեգրված ուսուցման ծրագրերը կազմվում են այնպես, որ մի առարկայից գիտելիքները հիմնվում են մեկ այլ կամ մի քանի այլ առարկաներից վերցրած գիտելիքների վրա: Սակայն ինտեգրումը տարբեր առարկաներից գիտելիքների տարանջատված միավորում չէ, այլ սերտորեն փոխկապակցված ամբողջություն:

ժամանակակից մանկավարժական գրականության մեջ տարբերակվում են միավորված (ինտեգրված) ծրագրերի հետևյալ տեսակները.

- միջառարկայական (interdisciplinary),
- բազմառարկայական (multidisciplinary),
- անդրառարկայական (trans disciplinary)

Որպես միավորող առանցք՝ հաճախ հանդես է գալիս որևէ թեմա, որն ընգրկում է մի քանի առարկա:

70-80-ական թվականներին ի հայտ եկան միջառարկայական կապերի և ուսուցման գործընթացում դրանց գործնական կիրառության յուրահատուկ դրսևորումներ՝ դասերի նոր տիպեր, մասնավորապես՝

ինտեգրված դասեր, որոնք այլ կերպ կոչվեցին բիւար, սինթետիկ, համատեղ դասեր:

Ինտեգրված դասը դասի հատուկ տեսակ է, որն իր մեջ ներառում, միավորում է մեկ հասկացության ուսուցման ժամանակ մի քանի առարկաների միաժամանակյա ուսուցումը: Այսպիսի դասի ընթացքում միշտ առանձնացվում է առաջատար առարկան, որը հանդես է գալիս որպես ինտեգրիչ և օգնող՝ նպաստելով նյութի խորացմանը, ընդլայնմանն ու հստակեցմանը: Ինտեգրված դասերը կարող են միավորել ինչպես տարբեր առարկաներն իրենց ամբողջ ծավալով, այնպես էլ առանձին առարկաների բաղադրիչներն ու մեթոդներ: Օրինակ՝ կարելի է ինտեգրել առարկաների բովանդակությունը՝ պահպանելով առաջատար առարկայի ուսուցման մեթոդները, ինչպես նաև կարելի է ինտեգրել տարբեր առարկաների ուսուցման մեթոդիկաները՝ պահպանելով մեկ առարկայի բովանդակությունը: Սակայն ինտեգրված դասեր ուսուցիչներն այդքան էլ հաճախ չեն կիրառում: Դրանք հիմնականում կիրառվում են հետևյալ դեպքերում.

1. երբ հայտնաբերվում են միևնույն նյութի կրկնությունը տարբեր ուսումնական առարկաներում և դասագրքերում,
2. թեմայի ուսումնասիրության ժամանակի խնայողության դեպքում՝ ցանկանալով օգտվել մեկից ավելի առարկաների պատրաստի բովանդակությունից,
3. այնպիսի ընդհանրացված հասկացությունների (շարժում, ժամանակ, զարգացում, մեծություն և այլն), օրենքների, սկզբունքների ուսումնասիրության ժամանակ, որոնք ներառում են մարդկային կյանքի և գործունեության ամենատարբեր ասպեկտներ,
4. երբ ուսումնասիրվող նյութը դուրս է գալիս ուսուցանվող առարկայի ծրագրի շրջանակներից,

5. առարկայի դասավանդման ժամանակ պրոբլեմադիր և
զարգացնող ուսուցում իրականացնելու ժամանակ:

Իհարկե, կան նաև ինտեգրված դասերի կիրառման այլ
դրոպապատճառներ: Մինչ ինտեգրված դաս անցկացնելը, ուսուցիչը
նախ դիմում է իր այն կոլեգային, ում դասավանդած առարկան պետք է
ինտեգրվի իր առարկայի հետ: Երկու ուսուցիչներ պարզում և որոշում են
իրենց առարկաների համատեղ հետաքրքրությունը: Ինտեգրված դասի
ամենախոցելի տեղը ուսուցիչների փոխգործունեության ճիշտ
կազմակերպումն է. նրանցից յուրաքանչյուրի գործողությունների
հաջորդականության ու ընթացքի արդյունավետ ապահովումը: Ընդ
որում՝ նրանց փոխհարաբերությունները կարող են տարբեր լինել.
յուրաքանչյուրն ունի հավասար մասնակցության իրավունք կամ
նրանցից մեկը հանդես է գալիս որպես առաջատար, իսկ մյուսը՝
խորհրդատու, կամ ամբողջ դասը կարող է վարել ուսուցիչներից մեկը,
իսկ մյուսները պարզապես խաղան ակտիվ հյուրի դեր :

Տարբեր է նաև ինտեգրված դասերի տևողությունը: Բայց
առավելաբար օգտագործում են երկու կամ երեք դասաժամ՝ միավորված
մեկ դասի մեջ: Ցանկացած ինտեգրված դաս նպատակ ունի դուրս գալու
մեկ առարկայի նեղ շրջանակներից: Այսպիսի դասի կազմակերպմամբ
կարելի է հաղթահարել խնդրի մակերեսային և ձևական
ուսումնասիրությունը, ընդլայնել ինֆորմացիան, փոփոխել
ուսումնասիրության շրջանակները, խորացնել հասկացողությունը,
հստակեցնել հասկացություններն ու օրենքները, ընդհանրացնել թեման,
միավորել սովորողների փորձն ու դրա ըմբռնման տեսական մասը,
համակարգել ուսումնասիրված նյութը :

Դասի ընթացքում կարելի է ինտեգրել մանկավարժական
գործընթացի ցանկացած բաղադրիչ՝ նպատակ, բովանդակություն,
ուսուցման մեթոդ և միջոց: Օրինակ՝ երբ վերցնում են
բովանդակությունը, ապա ինտեգրման համար առանձնանցվում է

բովանդակության ցանկացած բաղադրիչ՝ հասկացություն, օրենք, սահմանում, փաստ և այլն: Կարելի է ինտեգրել նաև բովանդակային այնպիսի բաղադրիչներ, ինչպիսիք են մտավոր և գործնական կարողություններն ու հմտությունները: Տարբեր առարկաներից վերցրած այս բաղադրիչները, որոնք միավորվում են մեկ դասի մեջ, կազմում են մեկ համակարգ, որի շուրջ հավաքվում և մի նոր համակարգ է դառնում ուսումնական նյութը: Համակարգ ձևավորելը դառնում է դասի կազմակերպման կարևորագույն մասը, քանի որ հիմք է հանդիսանում հետագայում մշակվող դասավանդման մեթոդիկայի և նրա կառուցման տեխնոլոգիայի համար: Որպեսզի ինտեգրվեն, այսինքն՝ ճիշտ ձևով միավորվեն ուսումնական գործընթացի բաղադրիչները, պետք է կատարվեն այնպիսի գործողություններ, որոնք ի սկզբանե ունեն ստեղծագործական բնույթ: Այս նախապատրաստական գործունեության ընթացքում ուսուցիչը որոշում է.

1. ինտեգրված դասի անցկացման իր դրդապատճառներն ու նպատակը,
2. համակարգ ձևավորող բաղադրիչների մեջ առաջատարի և երկրորդականի առանձնացումը,
3. ինտեգրման ձևը,
4. միավորվող նյութերի միջև կապերի բնույթը,
5. նյութի հաջորդականության կառուցվածքը,
6. նյութի ներկայացման միջոցները,
7. դերերի բաշխումը ինտեգրվող առարկաների ուսուցիչների միջև,
8. տվյալ դասին սովորողների ուսուցման վերահսկման ձևերն ու տեսակները

Պարզ և հստակ ձևակերպելով դասի նպատակը՝ ուսուցիչը հավաքում է մեկ դասում միավորվող ուսումնական նյութը, այսինքն՝ որոշում է ինտեգրման բաղադրիչները: Դա արվում է համագործակցող

ուսուցչի հետ: Այս փուլում հավաքվում են միայն ուսումնական թեմաներն ու դրանց առանձին մասերը, որոնք պետք է կազմեն ինտեգրման բովանդակային հիմքը: Այստեղ դրսևորվում է նաև ինտեգրմանը մասնակցող ուսուցիչների փոխհամաձայնությունը: Ապա երկու ուսուցիչ սկսում են վերլուծել ընտրված նյութը և բաժանում են այն երկու մասի՝ հիմնական և օժանդակ: Հիմնական նյութը դառնում է դասի՝ համակարգ ձևավորող բաղադրիչը: Որպես համակարգ ձևավորող բաղադրիչ՝ կարող է հանդես գալ ինտեգրվող բովանդակության միայն այն հատվածը, որը որոշվում է առաջադրանքի նպատակով: Որպես այդպիսի բաղադրիչներ՝ կարող են լինել առանձին հասկացություններ, օրենքներ, մտքեր, ուսուցման մեթոդներ և միջոցներ: Համակարգ ձևավորող բաղադրիչի առանձնացումը կարևորվում է նրանով, որ հենց դրանով է որոշվում ինտեգրվող նյութը, որպեսզի այն մատուցվի ամբողջովին, որպեսզի պարզ բացատրվեն կամ պարզվեն դրա ի հայտ գալու պատճառները:

Այսպիսով, ելնելով ինտեգրված դասի տեսակից և ինտեգրվող առարկաների դասերի տիպերից, ուսուցիչները համատեղ կազմում են իրենց դասի նպատակները՝ զուգակցելով ընդհանուրը մասնավորի հետ, շահկապելով ինտեգրվող նյութի բովանդակությունները տարբեր առարկաների տեսանկյուններից: Կախված նրանից, թե ինչ ձևով է տեղի ունենում ինտեգրումը (հավասարապես ինտեգրվում են երկու կամ ավելի առարկաներ, ինտեգրման ժամանակ գերակայությունը տրվում է մեկ առարկայի, իսկ մյուսը դառնում է օժանդակ, օգնող առարկա և այլն), կազմվում է դասի պլանը, որոշվում է դասի տևողությունը (45 րոպե, 90 րոպե): Պլանի մեջ հստակորեն ներկայացվում է քայլերի հաջորդականությունը, պարզորոշ ընդգծվում են առաջատար և օժանդակ առարկաները: Ինտեգրված դասն արդյունավետ անցկացնելու նախապայմաններից ամենակարևորը դասի ճիշտ պլանավորումն է, որի

մեջ, ըստ չափորոշչի եռամսկարդակ պահանջների, պետք է ներառվի նաև գնահատման համակարգը:

Նպատակն է սովորողին ուղղորդել, սովորեցնել հետազոտել, ստեղծագործել, որոնել, դասը յուրացնել հետաքրքիր ու ոչ ստիպողական մեթոդներով: Այսպիսով, միսնացված (ինտեգրված) դասը դառնում է նաև գրավիչ դերախաղ, սեմինար, քննարկում, ոչ թե գիտելիքների ծավալի խցկում:

Չանգուցային բառեր. ինտեգրում, ինտեգրված դաս, կրթական տեխնոլոգիաներ, դրդապատճառ, առաջատար, օժանդակ, հակասություն, միջառարկայական կապ:

Ներկայացվում է դասի օրվա պլանի նմուշ.

Ինտեգրված դասի պլանն նորագույն տեխնոլոգիաների կիրառմամբ

Չայկական լեռնաշխարհ

<<Չայկական լեռնաշխարհը համարվում է մարդու առաջացման հնագույն օջախներից մեկը: Այն հայրենիք է հայերի համար և նախահայրենիք հնդեվրոպական լեզվաընտանիքին պատկանող ժողովուրդների համար>>:

(այս խոսքերը պետք են ունենալ պաստառի վրա, որն աշակերտները կտեսնեն դասի ամբողջ ընթացքում)

Համագործակցման տեսակը՝	Միջառարկայական
Դասարանը՝	5-րդ, 9-րդ
Առարկան՝	Հայաստանի աշխարհագրություն
Ամիս, ամսաթիվը՝	--/--. --- -- թ.
Տևողությունը՝	-----
Այլ առարկաներ՝	ա) Պատմություն բ) Գրականություն գ) Հայրնագիտություն դ) Երգ ե) Ինֆորմատիկա

Թեման՝ *Հայկական լեռնաշխարհ*

Դասի նպատակը.

Դասը նպատակ ունի սովորեցնել աշակերտներին իրենց հայրենիքի աշխարհագրական տեղանքը, պատմությունը, քարտեզը:

Խնդիրներ.

- Ուսումնասիրել և սովորել Հայկական լեռնաշխարհի քարտեզը, լռներն ու լեռնաշղթաները:

- Ուսումնասիրել և սովորել Հայկական լեռնաշխարհի գետերն ու լճերը
- Ուսումնասիրել և սովորել Պատմական հայաստանի 15 նահանգները

Մեթոդներ և մեթոդական հնարներ.

Կարճ դասախոսություն , խմբային աշխատանք, աշխատանք աղբյուրների հետ, անհատական աշխատանք, քննարկում, ունկնդրում, ցուցադրում, դիտում, համեմատություն, վերլուծություն:

Դասի կահավորումը` համակարգիչ, պրոյեկտոր և մեծ էկրան, էլեկտրոնային գրատախտակ, գրապահարան, որտեղ պիտի դրվեն գրքերը (աշակերտների ներկայացնելուց հետո), քարտեզներ, ատլասներ, ուսուցանող գնահատման պաստառ, գունավոր մարկերներ

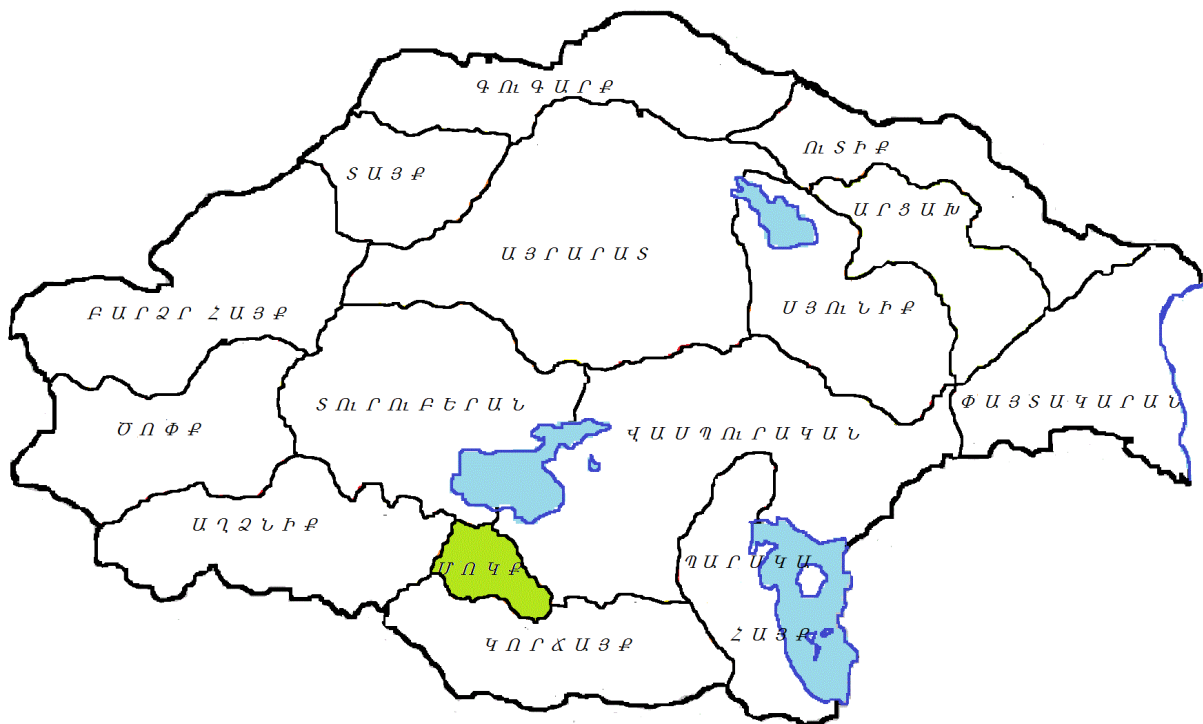
Դասի ընթացքը.

Դասը սկսվում է անհասկանալի հարցերին պատասխանելով, որից հետո դասարանը մեկից երեք հաշվով բաժանվում է չորս խմբի: Խմբերից յուրաքանչյուրը ստանում է անհատական աշխատանք.

Առաջին խումբ. Ներկայացնել Հայկական լեռնաշխարհի գետերն ու լճերը, կազմել պաստառ` գծելով Հայկական լեռնաշխարհը, բերել հայ հեղինակների ստեղծագործությունների օրինակներ` նվիրված լեռներին ու լեռնաշխթաններին:

Երկրորդ խումբ. Ներկայացնել Հայկական լեռնաշխարհի գետերն ու լճերը, ստեղծել սահիկաշար (slide show)՝ գետեղված նկարներով և լրացուցիչ նյութերով: Տեղադրել ֆիլմեր և երաժշտություն:

Երրորդ խումբ. Խմբին հանձնարարվում է ուսումնասիրել Մեծ Հայքի 15 նահանգները: Նրանց հանձնարարվում է կազմել Մեծ Հայքի փազլ(գլուխկոտրուկ) և հավաքել լրացուցիչ տեղեկություններ:

Չորրորդ խմբին հանձնարարվում է ուսումնասիրել Հայկական լեռնաշխարհի լեռնագրական քարտեզը և լրացնել ուրվագծային քարտեզը:

Պատրաստվելուց հետո խմբերից յուրաքանչյուրը ներկայացնում է իր հանձնարարությունը:

Վերջում հարց ու պատասխանի միջոցով խմբերից յուրաքանչյուրը երեք հարց է ուղղում մյուս խմբերի անդամներին՝ ստուգելու համար, թե ինչ սովորեցին:

Տնային աշխատանք

- Հանձնարարել աշակերտներին ուսումնասիրել նախապես ուղարկված նյութերը և դրանց հիման վրա գրել ռեֆերատ

<<Յայկական լեռնաշխարհը նախահայրենիք է ոչ միայն հայերի համար>> վերնագրով:

- Նաև հանաձևարարել աշակերտներին ուրվագծային քարտեզների վրա լրացնել Մեծ Յայքի 15 նահանգներն ու գունավորել:

Վերահսկում և միջամտում

- հետևել խմբային համագործակցության ընթացքին
- ուշադրություն դարձնել ակտիվ մասնակցող աշակերտին
- անըդիատ խրախուսել, ոգևորել խմբի մյուս անդամներին
- տալ անհատական գնահատում

Ցամաքործակցական խմբերի նպատակը.

- Խմբային աշխատանք կատարելու հմտություններ:
- Քարտեզ կարդալու և վերլուծելու կարողություններ:
- Բնագրի վրա աշխատելու կարողություններ:
- Չիմնական գաղափարների բացահայտում:

Բացատրել հաջողության հասնելու չափանիշները.

- կարողանալ դիմացինին լսել
- կարողանալ ճիշտ բացատրել
- կարողանալ տրամաբանված վերլուծել

Գնահատում՝ (նախօրոք տեղեկացնել գնահատման ձևը).

ամփոփիչ, ուսուցանող (լսել աշակերտների կարծիքն այն մասին, թե ինչ սովորեցին, ինչով էր այդ դասը տարբերվում մյուս դասերից, ինչը դուր եկավ, և ինչը հանդիսացավ խոչընդոտող հանգամանք):

Գնահատել յուրաքանչյուր խմբին(եթե հիմարավոր լինի, կարելի է նաև անդամին) համագործակցային հմտություններն օգտագործելու համար Գնահատել ճիշտ ներկայացնող և հարցերին ճիշտ պատասխանող

խմբին(նաև անդամներին): Վերջում աշակերտները նախօրոք պատրաստված ուսուցանող գնահատման սանդղակով կգնահատեն իրենց և կփակցնեն պաստառի վրա:

Չաջորդ դասին կատարել անդրադարձ(կամ դասից հետո) .

- Ի՞նչը և ինչպե՞ս կարելի է ավելի լավ անել հաջորդ անգամ:

Եզրակացություն

Այսպիսով, այսօր մանկավարժությունը հակված է մտածելու, որ նմանատիպ դասերը սովորողի՝ մարդկային դրսևորման հիմք կարող են հանդիսանալ: Այն նպատակ ունի նաև ուսուցչին օգնել հարմարվելու վառ, աշխույժ, անհատական հետաքրքրություններով լի սովորողին, մի կողմից էլ՝ շատ է օգնում ուսուցիչներին:

Ինտեգրված դասի արդյունքում սովորողը, ոչ ստիպողաբար, տանը կատարում է առաջադրանքներ, հետազոտում է, ապա ներկայացնում դպրոցում, որը խրախուսվում է: Այստեղ սովորողին չես պարտադրում կատարել, նա այն անում է ինքնակամ, հաճույքով:

Յուրաքանչյուր ուսումնական տարում անհրաժեշտ է պլանավորել և իրականացնել ինտեգրված դասեր՝ առաջնորդվելով տոնացույցով և սովորողների նախասիրությամբ ուսումնական նյութերով:

Օգտագործված գրականություն

1. Ինտեգրված դասեր՝ Մարգարիտ Սարգսյան
2. Հումանիտար առարկաների ինտեգրված դասերի օրինակներ.
3. Քարտեզներ՝ <<Բարձր Հայք>> ֆիզիկական քարտեզ՝
Հայաստանի աշխարհագրություն 9
4. Հայաստանի աշխարհագրություն 9
dkm.am/am/documents/download/2216
5. <<Հայաստանի պատմական աշխարհագրություն>> Թ.Խ.
Հակոբյան
<https://issuu.com/90201/docs/bf89a06fad3ba6>
6. Մելանյա Աստվածատրյան, Անահիտ Արնաուդյան, Սիրամարգ
Վարդումյան, Իզաբելա Օհանովա, Ռուբեն Պետրոսյան, Լենա
Երեմյան, «Ինտեգրված թեմատիկ միավորներ», Երևան, 2003թ.,
256 էջ: